

DE GULDEN MIDDENWEG

Het smalle pad naar de hemel,
eenvoudig toegelicht in 2 brieven

door
Dr. A. Comrie

*Een tweetal brieven aan de Weleerwaarde heer
Ds. J. H. Verster, predikant te Dordrecht.*

*Geschreven door Dr. A. Comrie, emerituspredikant te Gouda.
Alexander Comrie werd geboren 17 december 1706 te Perth in Schotland. Hij was een
zoon van Patrick Comrie en Rachel Vaus. Rachel was een dochter van John Vaus en
Rachel Gray. Haar vader was Andrew Gray, de bekende jonge predikant van Glasgow,
die leefde van 1633-1656.
Comrie diende de gemeente te Woubrugge van 1735 tot 1773.*

Weleerwaarde heer en zeer hartelijk geliefde medebroeder,

De brief ter beantwoording van de mijne is tijdig door mij ontvangen.

Gezien de omstandigheden waarin u zich thans bevindt en vervolgens nog terecht zult komen, bedroefde mij uw zwakheid zeer. Indien ooit, dan is juist nu lichamelijke welstand noodzakelijk. Toch gaf mij de wonderlijke wijze, waarop de Heere u 't beroep naar Dordrecht deed toekomen, aanleiding tot blijdschap en hoop. De Heere wilde u beproeven tot zuivering van het lichaam, opdat u daarna temeer frisse kracht zou ontvangen tot uw volgende bediening. Deze kracht bid ik u van harte toe, voor nu en voortaan. Moge het mij, de zondaar, gegeven worden u neer te leggen voor de rommelende ingewanden van Gods ontferming.

Het verkwikte mij zeer uit uw brief enig bericht te ontvangen omtrent de weg die God sinds onze laatste onvergetelijke ontmoeting met u heeft gehouden. Hoewel ik slechts weinig licht in geestelijke zaken heb, kon ik toen ik u voor het eerst sprak, wel vaststellen dat God genadig Zijn hand aan u gelegd had. Hij wilde u, om heilige redenen nog wat laten tobben en werken in eigen kracht en uw eigen begrippen te laten koesteren omtrent de weg, waarlangs gij dacht tot verruiming te moeten komen. En uw kennissenkring deelde uw standpunt.

Doordat dit alles samenspande met uw wettisch hart, kwamen u deze denkbeelden niet anders voor dan heilzaam, Godeverheerlijkend en onmisbaar tot zaligheid. Ja u achtte deze denkbeelden noodzakelijk om u daarvoor geschikt te maken voor vrije genade en u te versieren als een bruid voor Christus.

Uit innige liefde tot u dacht ik toen: 'Het bedroeft me en gaat me ter harte dat zo'n jong lief kind niet kan zuigen aan de borsten van zuivere evangelische troost'. Ik dacht echter: 'Hij zal zich moeten doodwerken. Hij zal, in de hoop tenslotte wat te bereiken, voor niets moeten arbeiden en zijn geld tevergeefs moeten uitgeven. En hij zal niet aflaten te werken en te arbeiden, voordat God zijn werkende armen en lopende benen in stukken breekt en hem als een waarlijk arme zondaar doet sterven, en zo laten ervaren dat de gerechtigheid niet wordt toegerekend aan hen die werken maar die geloven. Dat wil zeggen: *De gerechtigheid wordt toegerekend aan hen die deze gave met lijdzaamheid ontvangen en deze ontvangen hebbende er metterdaad op berusten*'.

Mijn hartelijk geliefde medebroeder, wij komen tot de vrijheid Gods niet op stel en sprong. Wanneer de erfgenaam nog een kind is, kan hij lange tijd in een toestand verkeren waarin hij zich in weinig onderscheidt van een dienstknecht. In dit opzicht is Gods weg voor ons aanbiddelijk en heilzaam. Ik wil zeggen: In deze weg worden wij onderscheiden van hen, die met een beredeneerd geloof uit hun natuurlijke kracht opklimmen tot de genade en zich troosten met een ingebeelde Christus. God laat ons door de werken in de dood storten en zo de noodzaak van Zijn vrijmachtig afdalen tot ons op zulke wijze ervaren, dat wij erkennen dat God ons zonder ons toedoen zalig maakt.

God, Die op u zag toen gij naar hem niet omzag, heeft u laten werken met de bedoeling u daardoor te doen sterven. Nu is Hij begonnen om u Jezus te leren kennen als volkomen Zaligmaker. God is begonnen u te leren dat in u zelf geen enkele grond is om te rusten maar dat alles in Hem is en dat gij vrijmoedig moogt zijn tegenover het vrije aanbod van Christus in het Evangelie. Dit is een wonderlijke verandering. Als wij het

aanvankelijk beginnen te leren, staan wij verbaasd over de verblinde duisternis en het ongeloof waarin wij ons tevoren bevonden, en wij aanbidden God voor de zalige en Godeverheerlijkende verandering.

Intussen dienen wij te bedenken, dat wij enerzijds nog maar weinig kennen van de weg van het Evangelie en van de heerlijke zaken die daarin zijn te zien: Christus met onze zonden bekleedt en ons met Zijn gerechtigheid; Christus Die als onze Man alleen voor onze schuld aansprakelijk is en wij, die als vrouw en bruid van het Lam erop uit moesten trekken om in de strijd te overwinnen, mogen nu thuis blijven om ons over Zijn overwinning te verheugen en Zijn verworven buit te delen.

Anderzijds, mijn geliefde medebroeder, o welk een oplettendheid is ons nodig om niet terug te keren tot de weg van de werken! Wij hebben in de grond een wettische neiging. De duivel, zal als een engel des lichts, niet afdrijven ons aan te drijven tot de zonde, in het bijzonder zal hij de nadruk leggen op de zonde die ons van nature het naast bijligt. Elkeen weet het beste welk zonde 't meest overeenkomt met zijn leeftijd en gemoedsgesteldheid. Daarom kunnen wettische mensen en wettische geschriften ons verbazen op de wijze waarop zij aandringen om terug te keren tot de wettische werkzaamheden van onze oorspronkelijke natuur om ons op deze manier in de oude slavernij terug te doen vallen. O, hoe betreur ik deze wettische neiging in mijzelf! Ik spreek hier uit persoonlijke ondervinding. U schrijft dat er veel voor nodig om de middenweg tussen het wetticisme en de wetteloosheid te bewandelen. En zo is het; er is veel voor nodig.

Mensen die nooit zijn verootmoedigd worden op een gemakkelijke wijze wetteloos. Zo zijn er helaas thans velen. Maar zij die tevoren door genade zijn verootmoedigd, hebben - om boven genoemde redenen - weer licht nodig om niet wettisch te worden.

Zo moet ik dagelijks klagen over mijzelf, dat ik, als van het ene op het andere moment, vanuit een evangelische - in een wettische gesteldheid verval en zo verward, blind en onkundig word, dat ik mijn A. B. C. vergeet, als een blinde naar de wand tast en de eerste letters van het alfabet opnieuw moet leren.

Ik heb een uit het Engels vertaald boekje uitgegeven en dat doen vooraf gaan van een voorrede over de evangelische en wettisch prediking. Om redenen heb ik mijn naam er niet bij vermeld. Het is getiteld: 'Het mergh des Evangeliums'. Wanneer u het niet heeft, koop het. Als ik er een over had, zou ik u het cadeau doen.

Ik hoopte, dat ds. Joh Prinsen uit Lekkerkerk in aanmerking zou komen voor de vacature, die door uw vertrek naar Dordrecht zal ontstaan. Wanneer dat echter niet zo mag zijn dienen wij te berusten in de wijsheid des Heeren. Ik wens dat de aangename gemeente van Wageningen, waar u thans nog vertoeft, een evangelisch man mag ontvangen, en vooral niet iemand die de moderne sacramentsopvatting is toegedaan.

Ziedaar, hartelijke geliefde medebroeder, wat een uitvoerige, doch zeer verwarde, brief ik u toezend. Zie het gebrekkige niet aan met een al te kritisch oog, maar ontzie het en bedek het met de mantel der liefde.

Het zou mij verheugen om, voor uw vertrek naar Dordrecht, 'n lettertje van u te ontvangen. De Heere herstelle u volkomen. Hij lere, besture en ondersteune u!

Wees hartelijk gegroet.

Ik blijf, zeer geliefde medebroeder, uw ootmoedige, liefhebbende medebroeder,
A. Comrie.

Gouda, 4 oktober 1773.

Weleerwaarde heer en innig geliefde medebroeder,

Uw zeer aangename brief, gedateerd 7 april 1774, is in goede staat door mij ontvangen. Aan gezien ik in mijn hart zeer veel betrekking op u heb, zag ik met verlangen uit naar een schrijven van uw handen was mij tot blijdschap een brief uit uw nieuwe standplaat te ontvangen. Daar ik voorzag dat u in Dordrecht met diverse nieuwe omstandigheden zou worden geconfronteerd, was ik dubbel naar uw brief benieuwd. De omgang en de gesprekken met de Dordrechtbaren verschillen veel van de eenvoudige, bevindelijke en hartelijke spontaniteit van de Wageningers, waarmee U immers zeer vertrouwd was geraakt. Bovendien echter voorzag en vermoede ik, dat u zou worden beproefd door de vijand. Want nadat gij zielsbekommeringen had doorstaan, en door God Zelf tot ruimte waart gebracht, loerde de boze listig op een gelegenheid om weer bij u binnen te komen, teneinde met zijn twee vrienden, die het hele leven bij ons logeren, samen te spannen: *namelijk onze aangeboren wettische gesteldheid en ingeworteld ongelooft*. Zo wil hij ons in gevaar brengen, ons licht verduisteren ons innerlijk ziften en zeven, zodat wij tenslotte als blinden naar de wand tasten.

Uit uw brief concludeer ik dat mijn vermoeden juist was. 's Vijands listen zijn mij van jongsaf niet onbekend. Op mijn oude dag heb ik er nog dikwijls mee te worstelen, en vaak denk ik: *Kom ik nog op mijn oude dag op de Franse school terecht?* Wat nu betreft de inhoud van uw brief, bemerkte ik tot mijn blijdschap, dat de Heere u voor hoogmoed bewaart en behoedt; anders zouden uw omstandigheden u daar wellicht toe leiden. Dit is mij zeer aangenaam! Ieder offer moet met smakelijk zout gegeten worden. Het is goed dat Moab niet op zijn heffe [droesem] blijft liggen, maar van vat tot vat steeds overgegoten wordt (Jer. 48:11). Aanvallen, bestrijdingen en verzoeken zijn ons evengoed nodig; ja dikwijls nodiger dan verruiming. Want als wij uit- en inwendig in voorspoed verkeren, slaan wij dikwijls achteruit en ontleren zo die kinderlijke ootmoedige en aanklevende afhankelijkheid aan de Heere als een arme verloren zondaar, die niets heeft noch doen kan, maar die alles uit vrije genade uit de volheid van de Heiland moet ontvangen.

Maar, mijn lieve broeder in de Heere, wacht u wel voor het duivels monster van moedeloosheid. Moedeloosheid is als een smidse voor de satan. Daar heeft hij zijn aambeeld en blaasbalg voor het slaan en scherp slijpen van vurige pijlen, teneinde ons daarmee handig te beschieten en deerlijk te treffen. In uw huidige omstandigheden ligt gij hiervoor bloot; enige uitdrukkingen in het begin van uw brief geven mij tot deze vrees aanleiding.

Toen gij er tegenop zag het beroep naar Dordrecht te aanvaarden, heeft God uit louter genade u ertoe overgehaald en omwille van Zijn Naam er ook gebracht. Gij zoekt niet uzelf een naam te maken, maar Jezus te verhogen. Laat het u nooit berouwen dat God Zijn schat in aarden vaten legt, maar bedenk dat zulks strekt tot Zijn meerdere heerlijkheid. Geloof mij, het doet ons geen kwaad dat de Heere ons klein maakt en klein houdt door een sluier te leggen op hetgeen wij uit vrije genade hebben ontvangen. Volg Jezus maar, Zijn genade zal u genoeg zijn. Leer bedenken dat gij niet op eigen kosten, maar alles op kosten van uw lieve Meester het verrichtte.

Wat betreft de zwaarigheden die u bekommeren, moet ik u, mijn lieve medebroeder, in het algemeen zeggen dat de tijd waarin de lieve God u overgezet heeft uit de duisternis der zonde, wettische gesteldheid en ongeloof in het koninkrijk van de Zoon Zijner liefde, juist niet de voordeligste is. In mijn tijd waren de oude leraars *Erskine, Boston en de vromen*, voor de jonge, lieve kinderen van de Heiland geheel anders dan nu het geval is. Toen hadden wij lieve leidslieden die de lammeren in hun armen vergaderen en in hun schoot droegen en de ouden, die door teveel melk aan de lammeren te geven zelf uitmergelden, met zachtheid bestuurden. Zij gedroegen zich naar de gang van het genadewerk.

Maar hier, in dit land, heeft zich na mijn eerste tijd alhier zo'n gedaanteverwisseling voorgedaan onder de christenen, dat ik nauwelijks weet waar ik nog iemand van de oude stempel zal vinden.

Men heeft hier starre drijvers van geloofszekerheid, die alles in de grond boren. Zij weten wel van uitrukken, maar niet van bevochtigen van de tere plantjes.

Er zijn er, die met hun natuurlijk verstand werken met de aanbidding van het evangelie, en zo – met een beredeneerd geloof zonder bevinding – rustig leven en zelfs 'Goliaths' worden. Er zijn er die zich ophouden met vele bespiegelingen en uit de hoogte, maar niet uit het hart en uit de bevindingen spreken. Mijn ziele kome niet in de raad van dezen en dergelijken, die ik u zou kunnen noemen!

Ik leerde hen, toen ik veertig jaar zelf begon te kennen en te zien, voor oprecht sukkelende zielen hoe langer hoe meer te waarderen [inschatten] als schadelijker dan de wereld zelf.

Mijn innig geliefde medebroeder, onthoud u van gezelschappen waarin zich hoge, wijze en verstandige redeneerders bevinden. We hebben nu een praatchristendom. Hun lucht besmet hoe langer hoe meer de atmosfeer, doodt het ware leven van de ziel en resulteert in een gedaante van godzaligheid zonder kracht. In uw nieuwe standplaats zullen eenvoudige oprechten zijn, die bij hun hart leven en voor wie de scheiding, welke nu en dan tussen hun ziel en God wordt ervaren, onverdragelijk is. Die eerst dan levensadem kunnen scheppen als zij het verzoenend aangezicht van God in Christus zien, al was het maar door een klein reetje in een schutting. Het schijnt mij dat gij dat nog niet hebt ontdekt. En zo kom ik, via een omweg, tot uw zwaarigheden.

1. De eerste zwaarigheid schijnt te ontstaan door gesprekken welke gij hebt gehoord, waarin werd betoogd dat berouw en leedwezen voorwaarden zijn om tot Christus te komen. Hierdoor raakt gij in onzekerheid, omdat gij tevoren begreep dat de dadelijke omhelzing van Christus' de enige grond was waaruit een arme zondaar enige troost ontving, of - laat ik zeggen -, kon ontvangen. Ik zal u, lieve broeder, zeggen: Houdt het bij uw begrip! Laat duivel en mensen, onder welke gedaante en mooie woorden ook, u van de bevatting en bevinding in dit opzicht niet afdrijven! Eer God zijn Zoon aan uw ziel openbaarde, stond gij met deze mensen op hetzelfde standpunt. Toen kon gij, van uit een wettische gesteldheid van uw hart, al die dingen uitmeten als betamelijk en noodzakelijk. Zonder dat durfde gij niet naar Christus te gaan. En dus hield gij het juk op uw kinnebakken (Hos. 11 vers 4). Maar toen God het Evangelie voor u opende en Zijn Zoon in u openbaarde in het vrije aanbod van het Evangelie, zocht gij niet meer naar berouw en leedwezen als voorbereidende dingen, maar vloog met uw ziel in de open armen van de aangeboden en door Goddelijk licht aan uw ziel geopenbaarde Heiland. Toen gingen omhelzing en aanneming van Christus, en verlaten van uzelf geheel en al gepaard met een

berouw, leedwezen en hartsmelting zoals gij tevoren onder Mozes' tucht nimmer ondervond. Waarom dan getwijfeld? Denk maar: die zo preken, kennen de Zoon niet, zoals God Hem in het Evangelie openbaart. Bedenk dat gij een licht hebt ontvangen dat zij nooit gezien noch gekend hebben, daar zij tot genade willen opklimmen en deze niet als arme zondaren *om niet* [gratis] ontvangen. En sta er veel naar om – in geloofsgemeenschap met Christus – met klaarheid, hoe langer hoe meer in het vrije aanbod van Gods genade, van Christus, van vergeving der zonden en van de eeuwige zaligheid. Gij zult dan met het algemene aanbod niet werken, noch met een soort beredeneerd geloof daartoe het vermogen hebben, maar gij zult zien dat hetgeen allen wordt aangeboden door de Geest Gods op bijzondere wijze in uw ziel wordt gewrocht, u vervolgens de vrijmoedigheid schenkende het met bijzondere toe-eigening te omhelzen en op Jezus te rusten, die de palmtak des vredes de ziel binnenbrengt en haar in leed en zelfmishaging doet smelten.

Verder durf ik mij nu niet over dit punt uit te laten, maar zeg alleen nog maar, dat ik liever één traan schrei, die voortvloeit uit het zien van Jezus, zoals God Hem mij aanbiedt en de Heilige Geest hem aan mijn ziel openbaard, dan een hele oceaan, voortvloeiende uit een wettische beschouwing. In het eerste geval zijn de tranen ongedwongen. Maar in het laatste geval zijn ze opgedrongen. Nooit heb ik meer blijdschap gehad dan aan Christus voeten te liggen, deze met tranen nat te maken. Want ik, mijzelf kennende als de grootste der zondaren ben veel vergeven en gevoel dat ik veel liefheb. Zij die voor de omhelzing van Jezus en Zijn voldoening, berouw en leedwezen eisen, zijn eigen vrienden van de satan. Want het is zijn werk ons af te houden van een aangeboden Heiland; hetgeen hij als het volgt doet: of door onze zonden zo te vergroten dat het lijkt dat zij tegen de Heilige Geest zijn begaan en dus onvergefelijk zijn..., óf, wanneer dat niet lukt, als een witte engel, een engel des lichts, onze ziel te tormenteren, door op de noodzakelijkheid van berouw en leedwezen aan te dringen. En daar ons wettisch hart en ongeloof daar een welgevallen in hebben en dus hun toestemming geven gaan wij liggen kwijnen, en worden van het Evangelie teruggehouden.

2. De tweede zwaarigheid betreft het werken uit de betrekking¹ tot God in Christus. Mijn lieve broeder, ik verblijd mij erover dat uw betrekking nog zo duidelijk voor u is. Het is ook zeer goed als wij er aan vasthouden. Maar terzake, het werken daaruit moet ik opmerken, dat de betrekking soms wel kracht geeft tot pleiten en kloppen, maar niet direct tot herstel van de geestelijke welstand. Als wij na een scheiding tussen God en onze ziel aan onze betrekking tot Hem vasthouden, doet de bezinning op God, die wij zo ontrouw zijn geweest, ons, in plaats van uit de betrekking te werken, misbaar maken en verschrikken. Ik voor mij houdt het daarvoor, dat het goed is dat men aan zijn betrekking tot God vasthoudt. Maar daar gemaakte schulden Zijn vriendelijk aangezicht voor ons verbergen, behoren wij ernaar te staan opnieuw naar Jezus bloed' te vluchten teneinde door God te worden ontslagen van de gemaakte schuld, wederom door de verzegeling van de Heilige Geest, de vergiffenis in ons hart te vernemen en door de besprenging met dat bloed, de reiniging der consciëntie van dode werken te bekomen. O, hoe dierbaar! als Christus' bloed in Zijn onvergankelijke waarde alzo warm op onze bevlekte zielen wordt gesprengd, dat het is alsof het voor het eerst op Golgotha uit Zijn aderen en hart voortstroomde! Zo zullen wij de levende God kunnen dienen. Maar laten wij gras op de Verzoeningsweg groeien, dan 'overkomt ons de armoede

¹ Oud Hollands woord voor *familiebetrekking*. In het geestelijk leven betekent het de *kinderlijke* betrekking of *geloofsvereniging met God door Christus*.

als een wandelaar'. Wanneer God dus toelaat dat men de betrekking tot Hem vasthoudt, dan is de beste weg, die ik weet, het telkens opnieuw werken met de aanbidding van de Heiland en Hem op Gods aanbod ook te omhelzen.

Me dunkt dat ik eergisteren verkloeking ondervond door deze woorden: *'Dewijl wij dan een grote Hogepriester hebben, Die door de hemelen doorgedaan is, namelijk Jezus, den Zoon Gods, zo laat ons deze belijdenis vasthouden. Want wij hebben geen hogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar Die in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest, doch zonder zonde. Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen, en genade vinden, om geholpen te worden te bekwamer tijd'* (Hebr. 4 vers 14 – 16).

Wat nu het verdere van uw brief betreft, hier kan ik mij thans niet uitlaten. Gij hebt mijn werken. [boekwerken] Er is een kostelijk traktaat van Abraham Boot uitgekomen, over *De heerschappij van de vrije genade*.

Hoe meer wij gebruik maken van Jezus, door Hem op Gods eigen aanbod, als de enige grond waarop ons aannemen moet rusten, te omhelzen..., hoe meer sappen en voedsel wij uit Hem zullen onvangen.

Mijn zware verkoudheid en daaruit ontstane zwakte verhinderden mij u eerder antwoord op uw brief te doen toekomen. Gij ziet nu mijn lieve broeder, wat een lange brief ik u geschreven heb. Met innige liefdestoegenegenheid en hartelijke vereniging hoop ik, dat gij alle fouten over het hoofd zult zien, en uit mijn slechte schrijfstijl een goede zin zult weten te formuleren.

Het zou mij zeer aangenaam zijn u te zien en in liefde te omhelzen. Ik blijf, zeer geliefde medebroeder,

Uw Eerwaarde ootmoedig dienaar en liefhebbende medebroeder,
A. Comrie.

Gouda, 29 april, 1774.